

ŞERİF MARDİN • Siyasal ve Sosyal Bilimler

İletişim Yayınları 120 • Şerif Mardin Bütün Eserleri 7
ISBN-13: 978-975-470-080-0 • ISBN-13: 978-975-470-531-7 (Tk. No.)
© 1990 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1-13. BASKI 1990-2016, İstanbul
14. BASKI 2019, İstanbul

KAPAK Ümit Kıvanç

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ Serap Yeğen

DİZİN Hasan Deniz

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

*Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63*

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

*Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04*

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ŞERİF MARDİN

Siyasal ve Sosyal Bilimler

MAKALELER 2

DERLEYENLER

Mümtaz'er Türköne / Tuncay Önder



ŞERİF MARDİN 1927 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'nde başladığı orta öğrenimini ABD'de tamamladı. Stanford Üniversitesi Siyasal Bilimler Bölümü mezuniyetinin ardından lisansüstü eğitimini John Hopkins Üniversitesi'nde yaptı. 1954'te Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne asistan olarak giren Şerif Mardin, doktorasını "Yeni Osmanlıların Düşünsel Yapıtları" konulu teziyle Stanford Üniversitesi'nde tamamladı. 1964'te doçentliğe, 1969'da profesörlüğe yükseldi. 1973'te geçtiği Boğaziçi Üniversitesi'nde siyaset bilimi ve sosyoloji dersleri verdi. Yine, ABD'de Columbia ve California, İngiltere'de Oxford Üniversitesi'nde konuk öğretim üyesi olarak dersler verdi. Washington D.C.'deki American University Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyeliği yaptı ve aynı üniversite bünyesinde faaliyet gösteren İslâmi Araştırmalar Merkezi'nin başkanlığı görevini yürüttü, aynı zamanda Sabancı Üniversitesi'nde öğretim görevliliğine devam etti. Mardin, 6 Eylül 2017'de hayatını kaybetti. Mardin'in yayımlanan kitapları şunlardır: *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908* (1964), *Din ve İdeoloji* (1969), *İdeoloji* (1976), *Türkiye'den Toplum ve Siyaset* (Makaleler derlemesi, 1990), *Siyasal ve Sosyal Bilimler* (Makaleler derlemesi, 1990), *Türkiye'de Din ve Siyaset* (Makaleler derlemesi, 1991), *Türk Modernleşmesi* (Makaleler derlemesi, 1991), *Religion and Social Change in Modern Turkey. The Case of Bediüzzaman Said Nursi* (1989) [*Bediüzzaman Said Nursi Olayı / Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim* (1992)], *The Genesis of Young Ottoman Thought* (1962) [*Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu* (1996)] *Türkiye, İslam ve Sekülerizm* (Makaleler derlemesi, 2011).

İÇİNDEKİLER

<i>Siyasal ve Sosyal Bilimler</i>	7
Siyasi Fikir Tarihi Çalışmalarında Muhteva Analizi	9
Freud ve Sosyal İlimler	25
“Siyasal Bilimlerde Araştırmaların Gelişmesi” Konferansında Tebliğ Eleştirisi	33
Siyasî İlimler – Sosyal İlimler	43
<i>Iktisadi Kültür</i>	49
Türkiye’de İktisadî Düşüncenin Gelişmesi (1838-1918)	51
<i>Bağımsız Makaleler</i>	117
Max Weber Üzerine	119
Arnold Toynbee	125
“Kontrol Felsefesi” ve Geleceğimiz	131
Yeni Osmanlılar, Jön Türkler ve Silahlı Kuvvetler	137
Sınıf, Grup ve Kişilik	143

Türkiye’de “Kitle Kültürü” Sorunu.....	149
Siyasal Sözlüğümüzün Özellikleri: 1. “Faşizm”	157
Siyasal Sözlüğümüzün Özellikleri: 2. “Solcu”	165
<i>Kitap Tanıtımı</i>	171
Fikirler Tarihi Nedir?.....	173
Atatürk Hakkında Bir Kitap	179
Prof. Lewis’in Yeni Eseri.....	183
Bir Kitap Hakkında.....	189
Koestler Diyor ki... ..	195
DIZIN	201

Siyasal ve Sosyal Bilimler

SİYASİ FİKİR TARİHİ ÇALIŞMALARINDA MUHTEVA ANALİZİ*

Milliyetçiliğin fikir tarihi tam olarak yazılmış sayılmaz.¹ Bu kadar değişik yönlerle ortaya çıkan bir hareketin siyasî düşünce bakımından anahatlarını bile ortaya çıkarmak kolay değildir.² Fakat fikir tarihçileri bu açığı doldurmaya çalışırken, milliyetçilik birçok yeni açılardan ele alınmaya başlanmıştır.³ Milliyetçiliğin tarihi, siyasî fikirler açısından yazılabilir, bu yeni yönelimler şimdilik nispeten boş kalan siyasal bilim alt-alanları açmıştır. Bunların arasında bilhassa “davranışsal” siyasal bilimlerin metodu, bize, milliyetçiliğin

(*) AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969.

- 1 Yukarıda anahatlarını verdiğim araştırma, Columbia Üniversitesi'nde 1965-66 ders yılında Misafir Profesör olarak bulunduğum sırada üniversitenin kütüphanesi ve diğer imkânlarından faydalanarak yapılmıştır.
- 2 Bazı başlangıçlar için bkz. Carlton J. Hayes, *The Historical Evolution of Modern Nationalism* (New York, Macmillan, 1931), Hans Kohn, *Nationalism: Its Meaning and History* (New York, Van Nostrand, 1965). Bu kaynak Kohn'un daha önceki çalışmalarını da kapsamaktadır.
- 3 Bkz. örneğin: Karl W. Deutsch, *Nationalism and Social Communication: An Inquiry into the Foundations of Nationality* (Cambridge, MIT Press ve John Wiley, 1953); Leonard W. Doob, *Patriotism and Nationalism: Their Psychological Foundations* (New Haven, Yale University Press, 1965).

ideoloji olarak daha iyi anlaşılmasını sağlayan imkânlar temin etmiştir. Milliyetçiliğin böyle bir açıdan ele alınmasıyla elde edilen sonuçlar, klasik siyasî fikirler tarihi metodolojisiyle birleştirildiği zaman klasik yaklaşımın hükümlerini kontrol etmemizi sağlayan değişik yönde kanıtlar vermektedir. Bunun aşağıda bir örneğini vermek istiyorum:

1965-66 yıllarında, Türk milliyetçiliğinin niteliklerini ortaya çıkarmaya yönelmiş bir başlangıç araştırması üzerine çalışıyordum. Bu konuları aydınatabilecek ülkemizde 1930'larda ve 1940'larda çıkmış kaynakları okurken yavaş yavaş o yıllardaki milliyetçiliğin iki ana başlık altında toplanabileceği kanısına varmıştım. Bunlardan birincisine "modernist" milliyetçilik adını vermek mümkündü. "Modernist" milliyetçiliğin özelliği Türk toplumunu çağdaş uygarlıkların düzeyine getirip onu bu şekilde kuvvetlendirme isteğinden hareket etmesiydi. Atatürk'ün önderliğini yaptığı bu akımın öncüleri için milliyetçilik bir taraftan Türkiye için bir iktisadî enfastrüktürü kurmak, diğer taraftan da Türkleri bilimsel düşünceye kazandırmak, fakat aynı zamanda bu düşünce tarzını Türkiye'nin çıkarları için kullanmaktı. Bu akım "manevî" kuvvet üzerinde durduğu zaman bile onu dinden ayrı bir varlık olarak görüyordu.

Modernist milliyetçiler, aynı zamanda Türkler arasında Türklüğün bilincini yaratma konusuna da önem veriyorlardı. Böylece, medeniyetlerini Orta Asya kaynağı, Güneş-Dil Teorisi, Türk kültürünün birçok diğer kültürleri etkilediği tezleri de iktisadî enfastrüktür ve bilimsel düşünceyle paralel geliyordu.

Buna, burada "Milliyetçilik I" diyeceğiz.

Bu tip milliyetçiliğin çoğu zaman içinde eriyen bir ikinci milliyetçi tutumsa, bazen kendi özel nitelikleriyle ayrı bir bütün olarak ortaya çıkıyordu. Bu ikinci milliyetçilik türüne "Geleneksel milliyetçilik" diyebiliriz.

“Geleneksel” milliyetçilik kavramı bize bir *çelişki* gibi gelebilir; nihayet, bildiğimiz ve üzerinde durmaya alışık olduğumuz milliyetçilik 19. yüzyılda şekillenmiştir. Fakat meselenin bu kadar basit olmadığı, milliyetçiliğin toplum ve kültür farklılıklarının bilincine giden bir tarafı olduğu artık yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır.

Bugün milliyetçiliğin derin katlarında, “ethnocentrisme” adını verdiğimiz davranışsal kümenin milliyetçiliğin şekillenmesinde etkili olduğuna çok muhtemel nazarıyla bakılmaktadır.⁴ Bu kümenin etkilerini de 19. yüzyıldan çok daha önce görmek mümkündür.

“Geleneksel” milliyetçilik adını verdiğim milliyetçilik türü, birincisine göre milliyetçi ruh ve kültürel bilinç konusuna çok daha fazla önem veriyordu. Bu milliyetçilik türüne “Milliyetçilik II” diyeceğiz.

Burada ilk saydığım ve iktisadiyata çok önem vermiş olan milliyetçiliğin bir örneği olarak Atatürk’ün milliyetçiliğini alabiliriz.⁵

4 Etnosantrizm için bkz. Eric John Dingwale, *Racial Pride and Prejudice* (Londra, 1946); E. Wallace Lambert ve Otto Klineberg, “A pilot study of the origin and development of national stereotypes”, *International Social Science Journal* (1959), 221-238, Gordon W. Allport, *The Nature of Prejudice* (Cambridge, 1954); E.J. Krige, J.D. Krige, *The Realm of a Rain. Quenn: A Study of the Pattern of Lovedu Society* (Londra, 1943).

5 Bir örnek olarak Atatürk’ün şu sözlerini verebiliriz:

“Bir tarihte, İzmir’de İktisat Kongresi oldu. Orada bütün arkadaşlarla beraber ben de bazı sözler söylemiştim. Türk milleti bütün tarihinde harp meydanlarımızda birçok zafer taçları giymiştir. Bununla müftehirdir, daima müftehir olacaktır. Ancak, bu mefharet təcımı daha çok tezyin ederek milletin başında tutabilmek için, diğer bir sahada behemahal muvaffak olması lazımdır. O da iktisat sahasıdır, demiştim... Bu dakikada iftiharla görüyorum ki, kıymetli âzanız söz söylerken benim o zaman mütehassis olduğumdan daha yüksek bir tahassüs ile iktisat sahasındaki noktaya parmaklarını koymuşlardır... Türk milletinin dünyaya mürebbilik etmiş olduğuna artık hakiki âlimlerin şüphesi kalmamıştır. Türk milletinin bundan sonra lâıyk olduğu derecede iktisadiyat sahasında yükseleceğine kimsenin şüphesi olmamalıdır...”

Milliyetçiliğinde iktisada önem vermekle birlikte din, töre gibi konular üzerinde uzun uzadıya durduğu derecede de ikinci tür milliyetçiliğin bir örneği olarak çalışmamızın kapsadığı yıllarda hayatta olmayan fakat etkilerini sürdüren Ziya Gökalp'i verebiliriz.⁶ Daha önce belirttiğim gibi iki tür milliyetçilik birçok noktada birleşmekte ancak bazı noktalarda ayrılmaktadır.

Bu sezginin yarattığı modeli *test etmenin* iki yolu olabilirdi. 1930'larda ve 1940'larda siyasî fikir olarak tanımlanabilecek eserlerin derinlemesine bir incelemesine girişmek veya davranışsal siyasal bilimlerin kullandığı tekniklerden birine başvurarak daha ampirik davranış kalıplarının sezgiyi ne derece doğruladığını araştırmak.

Bir deneme olarak ikinci yol seçilmiş ve yukarıda üzerinde durulan varsayımı aydınlatması bakımından *Ülkü* dergisinde bir "muhteva analizi" yapılması kararlaştırılmıştır.

Ülkü dergisi tek başına 1930 ve 1940'larda resmî çevrelerde, Cumhuriyet'in seçkinleri arasında gelişen ideolojilere bir rehber teşkil edemezdi. Dergi her ne kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nce bir ülkü sağlamak amacıyla çıkarılmışsa da bu fonksiyonu çok belirgin olmamıştır. Diğer taraftan, derginin idarecilerinin özel kaygıları, başında bulunanların zaman zaman değişmiş olması, *Ülkü*'nün Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel görüşünü yansıtip yansıtmayacağı konusunda insanın aklına hemen gelen düşünceler, bir kaynak olarak faydalarının sınırlarını çiziyordu. Buna rağmen, *Ülkü*, Cumhuriyet Halk Partisi içinde –yani Cumhuriyet'in

Izmir'de CHP kongresinde konuşma, 27.1.1931, *Atatürk'ün Söylev ve Demecleri II: 1906-1938* (Ankara, 1952), s. 264-265.

Bu konunun *Ülkü*'de işleniş tarzı için bkz. Aydoslu Sait, "Milliyetçi ve Taazüvü İktisat" *Ülkü I* (Nisan 1933), s. 201-208.

6 Gökalp'in bilhassa dinin birleştirici bir unsur olarak fikirleri için bkz. Ziya Gökalp, "Dinin İçtimai Vazifeleri" *İslam Mecmuası III*. No. 34 ve 36 (1915). Gene bkz. Orhan Seyfi Orhon, "Türkçülük ve Din", *Çınaraltı II* (20 Haziran 1942), s. 3.

seçkinlerinin önemli bir bölümünün bulunduğu bir partinin içinde- ideolojik değişimleri oldukça iyi göstermeye namzet bir endikatördü (gösterici). 1933’le 1948 arasında çıkmış olması bize ancak *Ulus*’un sağladığı kadar devamlılığa sahip bir Cumhuriyet ideolojisi kaynağı olmasıyla sonuçlanıyordu. İçindekiler idarecilerinin etkisiyle şekillenmiş olabilirdi fakat partinin görüşünden de uzaklaşması ihtimal dahilinde değildi.

Bundan dolayı, temkinli hareket etmek kaydıyla, *Ülkü*’deki bulgularımızın 1930 ve 1940’larda Türkiye’de Cumhuriyet’in ideolojileri katında geliştirilen milliyetçilik türleri hakkında bize bir bilgi verebileceğine karar verilmiştir.

Fakat metodolojik problemlerimiz bundan sonra başlıyordu. Mesele, daha önce tanımladığımız iki tür milliyetçiliğe tekabül edecek, birbirinden kesinlikle ayrılan iki ayrı “muhteva” tipi bulmaktı. Genellikle belirli bir muhtevadan belirli bir anlam çıkarabilmek muhteva tahlili tekniğinin karşılaştığı en çetin sorun olmuştur. Sorun, bir muhteva birimi olarak neyin seçileceğinden çıkmaktadır. “Cümle” birimi, muhtevanın içindeki anlam birimi olarak en elverişli olanıdır fakat kullanılabilir kavramlara indirgenmesi çok zordur. Belirli bir eğilimin sembolü olarak “kelime” çok daha kullanışlıdır, fakat “kelime” de ancak cümle içinde bir anlam kazanır.⁷

Buna rağmen daha önce “kelime” birimini kullanmış olan incelemelerin anlamlı sonuçlar vermiş olmalarına güvenilerek “muhteva”yı bazı kelimelerin frekansını sayma şeklinde tanımlamaya karar verdik.

Ülkü’nün başyazıları (veya başyazı olmadığı zaman onun karşılığı niteliğini taşıyan yazılar) üzerinde yapılan bir ön

7 Bkz. Irving L. Janis, “The Problem of validating Content Analysis”, Harold D. Lasswell vd., *Language of Politics: Studies in quantitative semantics* (Cambridge, MIT Press, 1915), s. 64-65.

çalışmadan muhtemelen birinci veya ikinci tür milliyetçiliğin göstericisi olan bir semboller listesi çıkarıldı. Buna, daha önce Hoover Enstitüsü'nde yapılan bir araştırmada kullanılmış olan semboller eklendi. Ortaya çıkan sembol listesi bu yazıya iliştilmiştir.⁸ Bunun yanında, incelenen makalelerin ele aldıkları konu tespit edildi. Çalışmamızın ana eksenini, seçilen kelimelerin ve makale konularının frekansının incelenmesidir.

Ülkü'de Semboller

Ülkü'nün başyazılarında, seçtiğimiz soyut kavramları sembolleştiren kelimelerin frekansı oldukça düşüktür. Bu soyut kavram kullanma yokluğu aynı zamanda Kemalizmin bazı temel zaafına işaret ettiği için üzerinde durmak istiyorum.⁹

Örneğimizde, mesela, 1933'le 1948 arasında "eşitlik-müsavat" kavramının bir kere bile gözükmemesini nasıl yorumlamak gerekir? Tümü 64 makale olan örneğimizden yalnız iki makalede "Sosyalizm" in gözükmesiye CHP'li seçkinlerin Avrupa'da enikonu tartışılan konulara oldukça yabancı olduklarını göstermektedir. Diğer taraftan "işçi" kelimesinin 15 yılda –örneğimizde– ancak üç kere geçmesini yorumlamak da kolay değildir.

Aynı görüşler "demokrasi", "devletçilik", "Kemalizm", "Faşizm" ve "Marksizm" kelimeleri için de geçerlidir. Ülkü'nün stili sanki bir değirmenin taşları arasında öğütülmüş, sivrilikleri çıkarılmış, yeknesak ideolojik bir lâpaya benziyor. Burada çalışmalara ilişkin tabirler ancak bir tek

8 Kelimeler üç türe ayrılmıştır: 1) Olumlu bir anlamda kullanılanlar, 2) Olumsuz bir anlamda kullanılanlar, 3) Ne olumlu ne de olumsuz bir anlamda kullanılanlar. Buradaki sayılar 1 ve 3'ün frekansının toplamıdır.

9 Örnek her üç aylık neşir hayatı için 1 başmakale tesadüfi örnekleme metoduna göre seçmekle ortaya çıkarılmıştır.

yönde ortaya çıkmaktadır: Türkiye'nin dış düşmanlarına karşı takınması gereken tavırda. Çoğu zaman bu düşmanların adları da zikredilmediği için konu çok belirsiz bir şekilde işlenmektedir. Bütün ideolojik tartışmalar, böylece, renkten mahrum siyasî veya kültürel vaazlar havası taşımaktadır. Ithiel de Sola Pool, bu gibi renk azlığının otoriter politikanın bir özelliği olduğuna dokunmuştur.¹⁰ Fakat Nazi organı *Völkischer Beobachter* ile *Ülkü* arasında bir mukayese yaptığımız zaman birincisinin otoriter, kontrol altında ve tutucu politikasının *Ülkü*'ye nispetle ne kadar daha renkli bir dille ele alındığını görürüz.

İdeolojik renkten yoksun olma konusu karşımıza bir yenisini de ortaya çıkarıyor. O da "milli karakter"le dil arasındaki ilişkidir.

CHP'nin ideolojik dilinin basitliğini yalnız o kuruma maletmek aslında konuyu çok yüzeysel bir biçimde incelemek olur. Nihayet CHP Türk toplumunda siyasal ideolojik sözlüğün en renklisini vermesi beklenen namzettir. Kendi toplumumuz bakımından bir nevi radikallik hatta Jakobenliği temsil eder. Buna rağmen bu rengin çok soluk olması bizi toplumun bütününün etkisine inmeye mecbur ediyor. Tek parti devrindeki politikacıların muhayyilesinin sınırlılığı burada ilk defa ortaya konan bir sorun değildir. Mete Tunçay bunu Türk Solu'nun başlangıçları üzerindeki araştırmalarında da göstermiştir. Cumhuriyet siyasal düşünüşünün ideolojik yönlerden çok, pragmatik hal çareleriyle karşımıza çıkmış olduğuyrsa Türkiye'de sol çevrelerin genellikle CHP'ye yönelttikleri bir itham olmuştur. Kısaca Türkiye'de, *başkalarının* ideolojik renksizlikleri üzerinde çok durulmuştur ve konuya bütünüyle baktığımız zaman bu, siyasî kültürün renksizliği anlamına gelmektedir.

10 Ithiel de Sola Pool, *The Prestige Papers* (Stanford 1952), s. 30.

Daha önce tarih ve edebiyat sahasında ve Türk kültürü için buna benzer ifadeler kullanılmıştır: “Pragmatik”, “Romalıların tutumunu andıran”, “çok derine gitmeyen” bu gibi yargılar arasında başta gelmektedir.

Geleneksel ifadesiyle “kaba” Türkçenin “fakirliği”, soyut kavram eksikliği Osmanlıların çok eleştirdikleri bir mesele olmuştur.

Ülkü'nün tutumu acaba bu şekilde dille toplum eylemi arasındaki ilişkilerin bir işareti midir? Meseleyi burada ele almaya imkân yoktur. Fakat buluşlarımız Whorf gibi kimse-lerin toplum-dil ilişkilerini çok daha geniş bir açıdan incelediklerini ve uzun vadede onların çalışmalarından faydalanabileceğimizi bize hatırlatıyor.¹¹

Şahsî sezgim, bütün bunları bir parti veya bir idarenin özelliğinden çok, bir toplum aşamasını, o toplum aşamasına tekabül eden bir seçkinler sistemini ve bu sistemle beraber gelen –sosyal antropoloji anlamında– bir kültür ve alt kültür bütününe yansıttığıdır.¹²

Yıllar Boyunca Sembol Frekansında Farklılıklar

Bu gibi basit bir başlangıç araştırmasında bile semboller bir zaman ekseni üzerine yerleştirildiği zaman çok görülen düzenlilikler göstermiştir. Örneğin tesadüfi örneklemeyle iki kelime kümesi ortaya çıkarıldığı ve bunların her biri için yıllara göre 10.000 kelimeye düşen frekanslar tespit edildiği ve bu frekanslar bir zaman ekseni üzerine yerleştirildiği zaman Şekil 1’de görülen düzenlilikler ortaya çıkmaktadır.

11 Bkz. Joshua Fishman, “A Systematization of the Whorfian Hypothesis”, içinde *Approaches, Contexts and Problems of Social Psychology* (ed. Edward E. Sampson, Eglewood Cliff, N.J. 1964) s. 27.

12 M.L. Whorf, “The relation of habitual thought and behavior to language”, L. Spier, A.I. Hallowell ve S.S. Newman, *Language, Culture and Personality* (New York, 1941), s. 100 vd.

Görüldüğü gibi her ayrı kelime kümesi hemen hemen aynı “çıkış” ve “iniş”leri göstermektedir. Derginin kuruluşunun hemen arkasından gelen yıl, ideolojik sembollerin kullanma frekansının çok yüksek olduğu bir yıldır. 1935-40 bu frekansın azaldığı yıllardır. Bundan sonra 1940-42 arasında gene bir yükselme devresi gelmektedir. 1943-45 bir düşüş devridir. 1946-48 arasında önce bir yükselme, sonra bir duraklama gözükmektedir.

Gene burada da genellemelere gitmekte çok dikkatli davranmamız gerekir. Fakat bu kaydı koyduktan sonra frekansların gerçekten ilginç olduğuna şüphe yoktur. 1937-39’un, önceki yıllara nispetle daha az “ideolojik” yönelim yılları olduğu Boratav tarafından belirtilmiştir.* Bunun 1935-36’da başlamış olduğunu gösteren emareleri kendi araştırmamızda buluyoruz. Gerçekten de, yurtdışı meselelerin önem kazanmaya başlamasıyla, bu yıllarda ağırlık yeni ideoloji imalinden alınmış, ülkenin bir savaş tehlikesi karşısında hazır olmasını temin edecek pragmatik yönlere verilmiştir. Daha sonra 1935-38’de politika da CHP ilkelerinin Anayasa’ya konmasıyla ve faşist rejimlerin başarısının etkisiyle rejim sertleşmiştir. Böylece Pol’ün izahına göre ideolojik sembollerin azalmış olması anlaşılabilir.

Bir diğer izah CHP’nin parti hüviyetinin 1936’dan sonra zayıflamaya başlamasıdır. Bu izaha göre o tarihten sonra parti hükümetten olan bağımsızlığını kaybetmiş, hükümetten ayrı bir hayatı olmasına izin verilmemiştir.¹³

1940-42 arasındaki ideolojik şahlanmanın da bir izahını vermek mümkündür. Bu yıllar, Halk Partisi’ne “yeni kan”ın girdiği yıllardır. Daha önce parti içinde kendilerine yer ve-

(*) Korkut Boratav, *Türkiye’de Devletçilik* (Ankara, 1962), s. 127, 172.

13 Bkz. Fahir Armaoğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Mevkii* (Ankara, 1965), s. 113.

rilmeyen kimseler, partinin genişleme eğilimiyle parti içinde yer bulmuşlardır. Fakat bu yeni ideologların ideolojik nefesinin ne kadar dar getirmiş oldukları yeni dinamizmin ne kadar kısa sürdüğünü de görmek mümkündür. Daha sonra getirdikleri ideolojinin türünü de tanımlama imkânını elde edeceğiz.

İdeoloji Türleri

İktisadî konulara kendini vermenin iktisat-ekonomi sembolünün kullanılma frekansında gözüktüğünü varsayarsak örneğimizde bu frekans şöyle gözükmektedir:

İktisadî-Ekonomi Sembolünün 10.000 Kelimeye Dağılımı (1933-1948)							
1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
10	34	47	24	78	13	0	11
1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948
14	73	8	3	10	7	11	12

Bu, bize, 1938 dahil, 1938'e kadar geçen 6 yıl için "İktisat" sembolünün kullanılma frekansı olarak 196, 1938'den sonraki 6 yıllık dilim için frekans olarak 119 vermektedir.

"Milli Kültür-Hars" konularına kendini vermenin "Türk" ve "Milli" kavramlarında yansıdığını varsayarsak karşımıza şöyle bir sonuç çıkıyor:

TABLO 2
“Türk” ve “Milli” Kelimelerinin 10.000 Kelimeye Dağılımı
(1933-1948)

1. Türk							
1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
17	46	64	36	71	34	41	26
1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948
146	36	98	63	22	31	77	108
2. Milli							
1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
36	16	0	0	9	30	18	22
1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948
23	146	44		10	13	69	48

Böylece “milli” kelimesi için Atatürk’ün ölümünden önceki 6 yıl için 268, ölümünden sonraki 6 yıl için 410 frekanslarını elde ediyoruz.

“Türk” kelimesi için birinci frekans 111, ikincisi 277’dir. Bu buluşlar bu devirde Tip I milliyetçiliğinin etkisini kaybedip yerini Tip II milliyetçiliğine bıraktığı şeklinde bir genel yoruma götürülemez, fakat yavaş yavaş belirli bir yönelmenin silik hatları ortaya çıkmaktadır.

Ülkü’nün aynı yılları kapsayan “makale konuları örneği”ni ele aldığımız zaman belirenler nelerdir? Burada gene makale konularını ve türlerini anlamlı başlıklara indirgemek gibi metodolojik bir problemle karşılaşılırdık. Sorunu çözmek için model olarak Almond ve Verba’nın *The Civic Culture*’ında kullandıkları ve Shils’e dayanan bir model kullanılmıştır. Bu modele göre her siyasal konu ele alış bakımından üç ana yönelimden birine indirgenebilir: “Değerci”, “kognitif” (bilgisel), “affektif” (duygusal).¹⁴

14 Gabriel A. Almond ve Sidney Verba, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, s. 15.

“Kognitif” yönelim belirli bir siyasal süreç hakkında bilgi vermeye yönelik bir davranıştır. Örneğin, bir bilimsel araştırmayı bu türden ürünler arasına koyarız. “Affektif” yönelim, siyasal süreç, siyasal roller, siyasal personel konusunda hislerin ifadesidir. Mesela, bir şahsın bayrağa bağlılığını anlatan bir makalesi bu türdendir. “Değerci” yönelim, belirli bir siyasal süreç hakkında hüküm vermektir. Görüldüğü üzere, buradaki zorluk üçüncü başlık altında toplanabilecek süreçlerin bazen ikinci başlık altına da girebilmesinden çıkmaktadır. Bu meseleyi çözmek için de Columbia Üniversitesi’nde doktora tahsili yapan üç öğrencinin birbirine danışmadan makale konularını bu üç başlık altında tasnif etmeleri istenmiştir. Tasniflerin birbirlerinden ayrılması, 6-7 makaleye inhisar ettiği ve bunlar genellikle aynı makaleler olduğu için yapılan tasnifler geçerli olarak kabul edilmiştir. Yeniden yapılan bir tasnifle uyumsuzluk 2’ye inmiştir. Bunlar araştırmacının daha önce yaptığı tasnife göre başlıklara dağıtılmıştır.

Bu tasniflerin sonucu şudur:

	1933-1938	1939-1944	1945-1948
Değerci	12	16	3
Kognitif-(bilgisel)	6	3	5
Affektif-(duygusal)	6	5	8
Yekûn	24	24	16

Görülüyor ki, ikinci devrede “değer”lere verilen önem yükseliyor.

Diğer taraftan aynı makale konuları daha az analitik olan bir yaklaşımla konularına göre tasnif edilmiştir. Bu tasnif şöyle bir sonuç vermiştir: